

Дмитро Миколайович СТЕЧЕНКО,
доктор економічних наук, професор,
науковий консультант кафедри міжнародної економіки
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
sdm37@yandex.ua,

Жанна Михайлівна ЖИГАЛКЕВИЧ,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
zhygalkkevych@gmail.com

УДК 330.341.1:332.13

УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ І ВИКОРИСТАННЯМ ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

Розкрито суть регіональної інноваційної системи. Виявлено недостатність рівня використання потенціалу регіональної інноваційної системи в Україні. Подано визначення інноваційної активності та виділено її складові елементи. Доведено, що використання потенціалу регіональної інноваційної системи призводить до отримання синергетичних ефектів. Зазначено роль кадрового забезпечення в управлінні використанням потенціалу регіональної інноваційної системи. Виявлено фактори впливу на розробку та реалізацію науково-цільових програм формування і використання потенціалу регіональної інноваційної системи. Сформульовано стратегічне завдання розвитку регіональної інноваційної системи. Надано визначення інноваційного потенціалу регіону. Охарактеризовано прямі діючі форми та методи формування і використання потенціалу регіональної інноваційної системи у країнах з розвинутою економікою. Розроблено перелік необхідних умов зовнішнього та внутрішнього ринкових середовищ щодо активізації формування і використання потенціалу регіональної інноваційної системи.

Ключові слова: регіональна інноваційна система, інноваційна активність, інноваційний потенціал, синергетичний ефект, управління, стратегія.

Концепція регіональної інноваційної системи (РІС) з'явилась на початку 90-х рр. ХХ ст. і починає існувати як один із напрямків теорії інноваційних систем.

Досвід розвинених країн свідчить, що створення та функціонування РІС у контексті національної інноваційної системи розглядається як одне із стратегічних завдань регіонів. РІС — це сукупність приватних фірм, державних компаній, громадських організацій, органів влади та центрів створення нових знань і їх подальшої взаємодії (таких, як університети, дослідницькі інститути, експериментальні лабораторії, агенції інноваційного розвитку тощо), які поєднані між собою специфічними партнерським взаємовідносинами, що сприяють посиленню інноваційної діяльності та підвищенню рівня конкурентоспроможності регіону [1, с. 144].

РІС зосереджує в собі дві основні ідеї: інноваційна діяльність має системний характер; регіональний вимір інноваційного процесу.

Значна частка інноваційної діяльності відбувається на рівні регіонів, територіальних кластерів і окремих міст. Інституційне середовище, соціокультурні особливості, рівень розвитку інтелектуального капіталу, його науково-технічні та виробничі компетенції визначають створення і розвиток у регіонах певних технологій.

Проблеми, пов'язані з інноваційним розвитком регіонів, постійно знаходяться в центрі уваги багатьох дослідників. Серед них: З. С. Варналій, В. М. Геєць, Т. В. Кулініч, Л. М. Матросова, В. І. Пила, Н. Т. Рудь, В. Ф. Семенов, В. П. Соловійов та багато ін.

Економічний успіх соціально-економічного розвитку регіону в ринкових умовах, як зазначається в низці публікацій з цього напрямку значною мірою залежить від здатності генерувати нові ідеї, створювати і розповсюджувати нові (інноваційні) продукти, послуги і розробки, тобто реалізувати інновації.

Виконання кожним із регіонів місії активного учасника інноваційного процесу зв'язано з урахуванням тонкої діалектики імперативу інноваційного розвитку. Це пояснюється тим, що в умовах трансформаційної економіки ключовою конкурентною перевагою регіону є його інноваційна активність. Проте в наукових роботах ще не всі аспекти стратегій інноваційного розвитку економіки регіонів знайшли своє відображення щодо комплексного підходу управління формуванням і використанням потенціалу РІС з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків.

Метою статті є окреслення особливостей змісту РІС, проблемні питання управління формуванням і використанням її потенціалу в процесі реалізації регіональної політики інноваційного розвитку. Показати значення активізації інноваційних процесів через удосконалення правових, інституційних, економічних та організаційних механізмів відносин на регіональному і загальнодержавному рівнях [2, с. 6, 12].

В Україні рівень сформованості і використання потенціалу РІС недостатній саме через такі недоліки: недосконалість і недостатня дієвість законодавства в інноваційній сфері; мале сприяння регіональній інноваційній діяльності з боку держави; відсутність привабливого інноваційно-інвестиційного середовища; недостатня державна стабільність, чіткість і послідовність інноваційної політики; відсутність гнучкої кредитної системи фінансування інноваційної діяльності. Нині правову базу активізації формування і використання потенціалу РІС становлять закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про державне

прогнозування та розробку програм економічного та соціального розвитку України», «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» та ін.

В Україні розроблено та прийнято майже 100 законодавчо-нормативних документів (закони України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів, укази та розпорядження Президента тощо) щодо стимулювання активізації розвитку різних галузей національної економіки, регіонального розвитку, матеріального стимулювання колективів і окремих працівників підприємств, організацій і установ а ін. Однак аналіз державних документів засвідчує переважно заходи щодо використання наявного інноваційного потенціалу і його збереження. Заходи не спрямовані на активізацію формування і реалізацію регіональних потенціалів інноваційного розвитку регіонів країни.

Формування і використання потенціалу РІС напряму пов'язано з інноваційною активністю в цілому і зокрема регіону. Інноваційна активність — це система, складовими елементами якої є:

- управлінська активність (техніка, технологія, люди та ін.);
- маркетингова активність (ринкове середовище, інформація);
- інвестиційна активність (мобілізація і використання фінансових ресурсів);
- соціально-психологічна активність (навички, знання, здатність людей генерувати і реалізувати ідеї).

Інноваційна активність регіону — це комплексна характеристика його інноваційної діяльності, що включає ступінь інтенсивності здійснення дій і їх своєчасність, спроможність мобілізувати інноваційний потенціал і перетворити його реалізацію в конкурентну силу і перевагу. Крім того, це визначається його здатністю отримати синергетичні ефекти від продуктивних, процесних і організаційних інновацій, що розгортаються в локалізованому просторі регіональних кластерних утворень.

На кожному просторовому рівні забезпечується своя синергія від взаємодії учасників, своя зростаюча віддача для економіки. Синергію як позитивний ефект комбінування окремих частин можна отримати шляхом спільного використання будівель, земельних ділянок; організації загального процесу дослідження; обміну досвідом та ін.

За законом причинно-наслідкових зв'язків важливо виявляти і використовувати взаємозв'язок інноваційної діяльності та сталого зростання і розвитку регіону. Інноваційні системи, регіональні кластерні утворення в поєднанні зі знанневими ресурсами стають джерелом синергії, економічного сталого зростання і основою формування нової моделі інноваційного розвитку. Тому виключне значення для ефективного використання потенціалу РІС має місцевий ринок праці. Необхідно прийняти оновлений регламент щодо його меж, правил функціонування і регулювання на регіональному рівні з метою програмно-цільового забезпечення умов просторової синергії.

В умовах управління використанням потенціалу РІС повинно докорінно змінитися ставлення до головної продуктивної сили — людини високоінтелектуальної, високопродуктивної праці. Роль висококваліфікованих фахівців в інноваційній економіці непереоціненна і постійно буде зростати. Тому підготовка кадрів, здатних ефективно керувати інноваційними процесами, розробляти і впроваджувати інноваційні проекти повинно бути пріоритетною складовою в науково-цільових програмах всіх рівнів.

Науково-цільові програми формування і використання потенціалу РІС розробляються і реалізуються під впливом двох основних груп факторів: факторів,

що орієнтовані на створення умов інноваційного розвитку; факторів, пов'язаних з появою або створенням мотивацій у суб'єктів інноваційної діяльності до оновлення і розвитку науково-технічного потенціалу та впровадження інновацій.

Перша група передбачає утворення інноваційної сфери, яка формує і перетворює інтелектуальний потенціал багатьох суб'єктів та винахідницької діяльності. Для рішення проблеми практичного використання створених, накопичених (не втратили актуальності) наукових розробок, ідей, винаходів і т. п. які слід створювати мережі взаємодіючих підприємств, що спеціалізуються на інноваційній діяльності.

Друга група ототожнюється з розвитком інноваційного потенціалу підприємництва. Фактор підприємництва ініціює інновації знизу як прояв заінтересованості в удосконаленні виробництва. Цей фактор може відігравати стимулюючу роль в інноваційній сфері на підприємствах і в закладах різних форм власності, створюючи особисту матеріальну відповідальність та заінтересованість всіх учасників інноваційної господарської діяльності (вчених, фахівців, підприємців).

Отже, роль синергії просторового інноваційного розвитку в створенні ефективного механізму управління формуванням і використанням потенціалу РІС практикою недооцінена.

Назріла потреба в прийнятті на вищому урядовому рівні низки взаємозв'язаних рішень щодо розвитку РІС. Це диктується тим, що надмірна концентрація фінансових і матеріальних ресурсів у розпорядженні центральних органів управління, звуження економічної бази місцевих органів, нехтування територіальними пропорціями в процесі програмно-цільового планування розвитку господарських систем негативно позначилися на рівнях управління формуванням і використанням потенціалу РІС.

Стратегічне завдання розвитку РІС полягає в тому, щоб оптимально поєднувати інтереси регіонів і держави, створювати в повному обсязі необхідні правові та соціально-економічні умови для раціонального використання місцевих ресурсів з урахуванням особливостей науково-технічного потенціалу, зближення рівнів соціально-економічного розвитку територій; науково обґрунтувати доцільність впровадження нової системи адміністративно-територіального управління та інноваційних форм організації корпоративної підприємницької діяльності. Вирішення зазначених завдань базується на використанні комплексного підходу до інноваційної діяльності регіону, що включає ступінь інтенсивності здійснюваних дій і їх своєчасність, спроможність мобілізувати інноваційний потенціал і перетворити його реалізацію в конкурентну силу, конкурентну перевагу.

Під інноваційним потенціалом належить розуміти сукупність інноваційних ресурсів, що включають інтелектуальні, матеріальні, фінансові та інші ресурси, необхідні для інноваційної діяльності.

Нарощування можливостей активізації використання регіонального інноваційного потенціалу визначається якістю сумарності науково-технічних, виробничих, маркетингових, збутових, фінансово-економічних, інвестиційних, соціальних, інформаційно-комунікаційних та інституційних його складових елементів. У свою чергу, це формує конкурентні переваги в соціально-економічному розвитку регіону. Отже, інноваційним потенціалом регіону вважається максимально важлива кількість не ресурсів взагалі, а тільки тих видів, які в поєднанні з механізмом сукупного їх використання забезпечують синергетичний ефект і стабільний соціально-економічний розвиток регіону [3, с. 48; 4].

У країнах з високорозвиненою економікою активізація формування і використання інноваційного потенціалу відбувається під дією, насамперед, таких прямих форм та методів:

- надання кредитів та пільгових умов підприємствам і організаціям, що ведуть наукові розробки;
- безоплатна передача або надання на пільгових умовах державного майна та земельних ділянок для організації інноваційних підприємств;
- створення наукової інфраструктури в регіонах;
- існування різноманітних програм у межах більшості урядових відомств, спрямованих на підвищення інноваційної активності бізнесу;
- державні замовлення, переважно у формі контрактів на проведення НДР, забезпечення початкового попиту на низку нововведень;
- створення науково-технічних зон зі спеціальним режимом інноваційно-інвестиційної діяльності.

У свою чергу непрямі форми та методи дії активізації становлять: податкові пільги та інвестиції, що здійснюються в інноваційній сфері; розвиток нових напрямків науки: біотехнології, генної інженерії та нанотехнології; законодавчі норми, які стимулюють науково-дослідну активність [5, с. 213–217].

У ринковому середовищі активізація використання регіонального інноваційного потенціалу стає об'єктом стратегічного управління розвитком РІС. Значення стратегії управління розвитком РІС визначається своєчасною концентрацією зусиль на створенні та використанні досягнень науки, забезпечення ресурсами інновацій в інтересах стратегічних завдань і ефективної довгострокової господарської діяльності в регіоні.

Активізація формування і використання потенціалу РІС потребує реалізації таких заходів: впровадження програмно-цільового принципу управління інноваційною діяльністю в регіонах, що забезпечить керованість процесу, підвищить його рівень, юридично закріпить напрямок інноваційного розвитку; створення в кожному регіоні відповідно до потреб економіки інфраструктури інноваційного розвитку підприємництва; створення нових умов підготовки висококваліфікованих кадрів для базових галузей високотехнологічного виробництва; визначення і запровадження принципів функціонування регіональної інформаційно-консалтингової мережі з метою формування цілісної системи інформаційного забезпечення розвитку інноваційної діяльності; визначення джерел фінансування інноваційного розвитку інфраструктури та бажання їх суб'єктів здійснювати інвестиційну діяльність, що дасть поштовх активному функціонуванню РІС.

Активізація формування і використання потенціалу РІС визначаються такими умовами внутрішнього і зовнішнього ринковими середовищами регіону:

1. Внутрішнє ринкове середовище регіону, що включає спеціалізацію підприємств і комплексний його соціально-економічний розвиток; узгодженість інтересів власників підприємств і організацій на підтримку стратегії інноваційного розвитку; необхідна наявність фінансових ресурсів і джерел фінансування інноваційних підприємницьких проектів; висококваліфікований персонал, здатний використовувати сучасні методи реалізації й управління інноваційними проектами; наявність достатнього наукового потенціалу для розробки й освоєння нових технологій та модернізації діючих і ін.

2. Зовнішнє середовище регіону, що включає державну підтримку національної науки, всього науково-освітнянського комплексу країни; державну інформаційну, правову організаційну підтримку інноваційно-активних стратегій соціально-економічного розвитку регіону; податкові пільги і податкові кредити та інвестиції інноваційного призначення; наявність сталого платоспроможного попиту

на продукцію і послуги як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках; можливості придбання зарубіжних ліцензій і комплектуючих; митні пільги для придбання комплектуючих і помірні митні бар'єри для продукції імпортерів; система страхування інвестицій у венчурні інноваційні проекти та ін.

Відомо, що існує тісний взаємозв'язок між інноваціями та інвестиціями. Будь-яка регіональна інноваційно-інвестиційна програма спрямована на зростання інвестицій і, у свою чергу, визначає можливості активізації використання регіонального інноваційного потенціалу. Отже, важливою умовою реалізації регіональних інноваційно-інвестиційних програм є поліпшення інвестиційного бізнес-клімату, що сприяє залученню необхідних фінансових ресурсів для модернізації економіки на основі впровадження передових технологій і реалізації ефективних інвестиційних проектів.

Резюмуючи вищевикладене можна зробити таке узагальнення:

1. Активізація використання регіональних інноваційних потенціалів в Україні є необхідною умовою у процесі модернізації економіки, оновлення основних фондів, забезпечення конкурентних переваг продукції і послуг на внутрішньому і зовнішньому ринках регіону.

2. Перехід до активізації використання регіональних інноваційних потенціалів повинен базуватися на розробках комплексу правових, економічних, соціальних механізмів його стимулювання та підтримки на державному рівні.

3. Активізація використання регіональних інноваційних потенціалів може бути успішною лише як складових частин цілісного господарського механізму країни. Рівень централізації рішень, що приймаються, повинна забезпечити єдність інноваційної політики не руйнуючи самостійність і відповідальність місцевих органів влади за ефективне використання інноваційного потенціалу регіону.

4. Для формування в кожному регіоні сучасного виробничого комплексу необхідним стає залучення ресурсних можливостей, забезпечення розвитку і реалізації їх науково-технічного та інноваційного потенціалу, подолання депресивності території.

5. Активізація формування і використання потенціалу РІС у кожному з регіонів України сприятиме усуненню негативних тенденцій регіонального розвитку, що виразно проявилися в останні десятиріччя. Це зокрема: посилення диференціації рівнів соціально-економічного розвитку регіонів; виникнення множини проблемних регіонів-територій з особливими соціальними, економічними, екологічними аномаліями; зростання дезінтеграції (послаблення міжрегіональної взаємодії) економічного простору країни. Перелом негативних тенденцій і стала прогресивна еволюція економічного простору можуть здійснюватися лише під дією консолідованої інноваційної політики держави і конструктивних сил суспільства. Тим самим будуть усунені ілюзії самовирішення назрілих регіональних проблем в умовах становлення ринкових відносин.

6. Удосконалення управління формуванням і використанням потенціалу РІС може бути ефективним у результаті реалізації зазначених заходів і таких назрілих завдань: формування інформаційно-пошукової системи, що мала б містити нормативну, науково-технічну, патентну й економічну інформацію для ведення інноваційної діяльності та науково-технічного розвитку; впровадження фінансово-інвестиційної програми, що буде привабливою для інвесторів, як вітчизняних, так і зарубіжних; реалізація міжвузівських узгоджень у частині відкриття на їх базі спеціалізованих факультетів з підготовки висококваліфікованих фахівців за напрямками управління інноваційною діяльністю; узгодження та прийняття на регіональному рівні стратегій стимулювання наукового та інноваційного розвитку; розробка і реалізація науково-цілевих програм забезпечення новими робочими

місцями тих молодих фахівців, які закінчили навчання у вищих навчальних закладах за профільними напрямками управління інноваційною діяльністю, та тих осіб, які мають бажання працювати в сфері винахідництва, а також вести НДДКР.

На шляху переходу до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки України в регіональному вимірі назріла реалізації зазначених заходів і завдань.

Список використаних джерел

1. Поручник А. М., Брикова І. В. Регіональна інноваційна система як основа підвищення міжнародного конкурентного статусу національних регіонів // Міжнародна економічна політика. 2006. Вип. 2 (5). С. 134–173. URL : http://kneu.kiev.ua/journal/ukr/article/2006_2_Poruch_Bryk_ukr.pdf.
2. Соловійов В. П., Кореняко Г. І., Головатюк В. М. Інноваційний розвиток регіонів: питання теорії та практики. К. : Фенікс, 2008. 244 с.
3. Семенов В. Ф. Інноваційна стратегія ефективного використання економічного потенціалу регіону // Формування ринкової економіки. Спец. вип. Регіональний розвиток України: проблеми та перспективи : у 2-х ч., Ч. 1. К. : КНЕУ, 2011. 718 с.
4. Піла В. І. Роль промислового потенціалу у соціально-економічному розвитку регіонів України // Формування ринкових відносин в Україні. 2012. № 1. С. 163–167.
5. Гаман М. Світовий досвід стимулювання інновацій та можливості його застосування в Україні // Вісник Національної академії державного управління. 2004. № 1. С. 213–217.

Надійшла до редакції 01.12.2016

Стеченко Д. Н., Жигалкевич Ж. М. Управление формированием и использованием потенциала региональной инновационной системы

Раскрыта суть региональной инновационной системы. Выявлена недостаточность уровня использования потенциала региональной инновационной системы в Украине. Дано определение инновационной активности и выделены ее составляющие элементы. Доказано, что использование потенциала региональной инновационной системы приводит к получению синергетических эффектов. Определена роль кадрового обеспечения в управлении использованием потенциала региональной инновационной системы. Выявлены факторы влияния на разработку и реализацию научно-целевых программ формирования и использования потенциала региональной инновационной системы. Сформулирована стратегическая задача развития региональной инновационной системы. Дано определение инновационного потенциала региона. Охарактеризованы прямые действующие формы и методы формирования и использования потенциала региональной инновационной системы в странах с развитой экономикой. Разработан перечень необходимых условий внешней и внутренней рыночной среды по активизации формирования и использования потенциала региональной инновационной системы.

Ключевые слова: региональная инновационная система, инновационная активность, инновационный потенциал, синергетический эффект, управление, стратегия.

Stechenko, D. M.; Zhygalkevych, Zh. M. Management of the Formation and Usage of Potential of Regional Innovation System

In this article, an overview is given of regional innovation system, revealed the lack of potential of regional innovation systems in Ukraine, given the definition of innovation activity and highlighted its component, proved that the usage the potential of regional innovation systems cause synergistic effects, indicated the role of staff in management of regional innovation system potential. There are also disclosed factors that influence the development and implementation of scientific programs of formation and usage the potential of regional innovation systems, formulated strategic objectives of regional innovation system, defined the innovation potential of the region, given characteristic of effective forms and methods of building and usage the potential of regional innovation systems for advanced economies. At last, in this article was formed the list of necessary conditions of internal and external market environment to enhance the process of creation and usage the potential of regional innovation systems.

Keywords: regional innovation system, innovation activity, innovative potential, synergistic effect, management, strategy.

